

WERINON

UITGAVE VAN DE

HISTORISCHE KRING • NEDERHORST DEN BERG

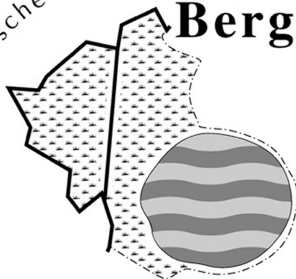

JUNI 2007 • NR 64

Nederhorst den Berg

Historische Kring

---

juni 2007, nummer 64

---

jaargang 17

---

opgericht januari 1988

Inhoud

Mededelingen en Berichten		2
60 Jaar bevrijding	<i>Vrienden van het plein</i>	7
Van de kaart	<i>Ruud Verkaik</i>	8
Boek-en-Berg, Volksverhalen (3)	<i>Jan Baar</i>	10
Archeologische vondsten in Venenburg	<i>A.T.E. Cruysheer</i>	16
Afsluiten kan op veel manieren- Horstermeer	<i>Gerard Baar</i>	20
Frans der Kinderen: wie schrijft die blijft	<i>Els N.G. van Damme</i>	25

Foto omslag

Warinschool (1922), Overmeerseweg 36.

MEDEDELINGEN EN BERICHTEN

PROGRAMMA 2007

- **Zaterdag 8 september**

Kraam van de Historische Kring op de ‘markt’ van de Vrienden van het Plein tijdens het Nazomerfeest op het Plein.

- **Vrijdag 26 oktober**

Dialezing over de geschiedenis van Kasteel Nederhorst door E. Jonker.

- **Vrijdag 23 november**

Lezing Johan Frieswijk. *De eerste kolonisten in de Horstermeer.*

LEZING DR. JOHAN FRIESWIJK:

DE EERSTE KOLONISTEN IN DE HORSTERMEER

Ter gelegenheid van het 125-jarig bestaan van de Horstermeerpolder dit jaar heeft de HKNdB de heer Frieswijk bereid gevonden een lezing te houden over de beginjaren van de polder en de eerste pioniers.

Dr. Johan Frieswijk (1943) studeerde politieke en sociale wetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam. Thans is hij werkzaam als historicus voor de nieuwste tijd aan de Fryske Akademie te Leeuwarden. Hij publiceerde en publiceert op het terrein van de arbeidersgeschiedenis. Van zijn hand verscheen o.a. een levensbeschrijving van D.O. de Vries, voorzitter van het Waterschap ‘De Horstermeerpolder’ in de vooroorlogse periode: ‘Hij wilde wel uit de armoed, maar niet alleen’, D.O. de Vries (1872-1937), het socialisme, de landarbeiders en de Horstermeer’ en ‘Friese kolonisten in de Horstermeerpolder’ in TVE mei 2003. Noteer het maar vast in uw agenda. Het belooft een bijzonder interessante avond te worden.

Relevante mededelingen over het programma verschijnen t.z.t. ook in ‘De Brug’ en op historischekring.nl

De bijeenkomsten van de HK Nederhorst den Berg worden gehouden in ‘De Bergplaats’ aan de Kerkstraat.

EXCURSIE BREUKELLEN

Foto’s van de excursie staan op www.historischekring.nl

JUBILEUMJAAR

In 2008 zal het 20 jaar geleden zijn, dat de Historische Kring Nederhorst den Berg opgericht werd. In die twintig jaar is er heel wat uit de geschiedenis van Nederhorst den Berg opgediept en gepubliceerd en zijn er vele activiteiten georganiseerd. Het jubileumjaar zal beslist niet ongemerkt voorbijgaan. Mocht u ook ideeën hebben, dan horen wij het uiteraard graag.

OPENSTELLING WERKRUIMTE IN DE SPOT

In de vakantieperiode is de deur op slot, zowel op donderdagavond als op maandagmiddag. **Donderdag 23 augustus zijn we weer tot uw dienst.**

En hoewel op de eerste maandagmiddag van de maand de toeloop nog zeer te wensen overliet, zal het komende seizoen toch doorgedaan worden met deze service. Maandagmiddag 3 september ontvangen wij u graag van 14.30 – 16.00 uur. U kunt iets komen vragen, iets brengen voor onze collectie, of zo maar wat rondkijken. In ieder geval: Welkom !!!

OUDE JAARGANGEN ‘WERINON’

Als u, gepland of in een vlag van opruimwoede, besluit de informatierijke jaargangen van WERINON op te ruimen, kunt u ze ook schenken aan de HKNdB. Er begint een tekort te ontstaan aan bepaalde nummers. Wij kunnen er liefhebbers en geïnteresseerden in de lokale historie blij mee maken. U kunt ze bij ons brengen op donderdagavond van 19.30 tot 21.30 uur. Natuurlijk komen we ze ook halen, als u dat beter uitkomt.

SCHENKINGEN

- 2 Foto's van de pont Nederhorst den Berg/Nigtevecht, 1960 – P. Wallenburg
- 7 Foto's van Nederhorst den Berg – G. Baar
- Drs. R.B. Fels e.a. 'Holland in touw. Hennepteelt en touwfabricage in het Groene Hart' – A. Baar
- Luchtfoto Awera, Reeweg (1972) – I. Werkhoven
- Documenten (k) betreffende schenking Kerkstraat 3 aan de N.H. Diaconie door Jonkvrouwe Warin, onder voorwaarde, dat het gebouw gebruikt zal worden als school of bewaarschool (1877) – J. Portengen-Pos
- Nota van melkhandel Slotzicht, Overmeerseweg (ca 1935) – A. van der Laan
- Krantenknipsels ca 1990 – J. Vernooij

- 1 Foto gemaakt in de (oude) Gereformeerde kerk b.g.v. het 50- jarig bestaan van de Chr. Nat. School, 1932 – M. de Liefde
- 5 Oude enveloppen – W. Tamming
- 2 Oliekannen – H. Galesloot
- 6 Foto's familie Hagen, Hinderdam – Nelly van Dijk-Hagen
- 5 Kadasterkaarten (k) – A. Vendrig
- 5 Foto's opening vitrines HK in het gemeentehuis van Wijdemeren – J.W. Leijenhorst
- Schilderij hoek Brugstraat/Kerkstraat, H. Besamusca – J. Portengen-Pos
- Kaartje van 't Gooi e.o., achter glas – W. van Deudekom
- Keur Horn- en Kuijerpolder, 1949 – G. v.d. Vliet
- Prent 'Nederhorst den Berg aan de Rivier de Vecht', achter glas – D. Hageman-v.d.Pas
- 14 Foto's bouw Horn- en Kuijerpolder, eerste fase, 1971 – J. Schipper

*Nieuwbouw Horn- en Kuijerpolder vanuit Willibrordkerk (1971).
(Foto: J. Schipper).*

LITERATUUR

De familie van Aemstel en de strategische 'Berg Ter Horst' – Els. N.G. van Damme. In: TVE maart 2007.

Fort Uitermeer geconsolideerd – Carlos Scheltema. In: TVE maart 2007.

De Polder Dorsewaard te Vreeland – Anton Cruysheer.

In: TVE maart 2007.

De Nieuwe Hollandse Waterlinie. Het geheime wapen van Nederland – Karl Blokland, Rienke Groot. In: TVE maart 2007.

‘Een kwestie van goed bestuur’. Twee eeuwen armenzorg in Weesp (1590-1822) – Aukje Zondergeld-Hamer.

De Loosdrechtse Porseleinfabriek boven water.

Over gebouwen, porseleinproductie en ds. De Mol, 1774-1784 (in de bibliotheek van HKNDb) - HK Loosdrecht.

Gids voor Historisch Onderzoek in Noord-Holland (in de bibliotheek van HKNDb) - Stichting Regionale Geschiedbeoefening Noord-Holland.

Vestingsteden onder vuur. Wandelen langs de Oude Hollandse Waterlinie - Lenny Feis/Harm Hoogendoorn.

Monumenten in Nederland: Noord-Holland, 2006 - Ronald Stenvert e.a.. Het rijdende pontveer in Nigtevecht – Henk Otten. In: HKG Loenen mei 2007.

Herfsttij der buitenplaatsen – Roel Mulder. In: Jaarboekje van het Oudheidkundig Genootschap Niftarlake 2006.

EXPOSITIES

‘Hollandgänger’. Duitse gastarbeiders in de 18de en 19de eeuw. Museum De Ronde Venen, Vinkeveen, t/m 30 juni, wo t/m za 14.00 uur – 17.00 uur.

‘Altijd prijs’. Kermis en kunst. Singermuseum Laren, t/m 2 september.

‘Speelkastelen van weleer’. Vestingmuseum Naarden, t/m 19 augustus.

‘De ontwerpers van Van Houten’. Gemeentemuseum Weesp, t/m 9 september.

Grote of Laurenskerk. Nieuwstraat Weesp, zat. van 13.00 tot 16.00 t/m 18 augustus.

Alles van Boldoot, de verzameling van Teus v. d. Kemp. – Drogisterijmuseum Maarssen, wo t/m za en zo.

DIALEZING GESCHIEDENIS EN TOEKOMST VAN HET GROENE HART

Op vrijdag 20 april trof de heer Harm Hoogendoorn 45 belangstellenden aan in De Bergplaats, die iets meer te weten wilden komen over enige van de vele aspecten van het Groene Hart. De grote lijn van de geschiedenis van dit gebied werd getoond en verteld aan de hand van de pas samengestelde Canon van het Groene Hart en een rondgang langs de Oude

Hollandse Waterlinie met forten en vestingsteden. Met veel enthousiasme vertelde de spreker vele interessante wetenswaardigheden, die hij vergezeld liet gaan van meest eigengemaakte dia's. Hij overschreed ruim de gebruikelijke eindtijd, maar dat namen de toehoorders hem gelukkig niet al te kwalijk.

(Voor een uitgebreid verslag door Gerard Baar: zie 'De Brug' van donderdag 3 mei 2007 of www.historischekring.nl)

JAARVERGADERING MET DIALEZING OVER ANKEVEEN

Op vrijdag 23 februari 2007 konden de leden vernemen hoe het met de HKNDb gesteld was. Zo'n 50 leden waren hier toch wel benieuwd naar. De Jaarvergadering werd vanwege de afwezigheid van de voorzitter en de vice-voorzitter geleid door de plaatsvervangend voorzitter Jan Baar. Veel, zoniet haast alles, was te lezen in de overzichtelijke Nieuwsbrief van de secretaris. Het Jaarverslag werd soepel goedgekeurd en gelukkig had ook niemand bezwaren tegen de begroting voor 2007. De penningmeester kreeg ook de goedkeuring over het Financieel Overzicht en werd en passant herkozen voor een volgende termijn. De rest van de vergadering verliep verder vlot. Hierna kregen de heren Thimo Veenman en Jan Schriek het beeld en het woord. Van Wipbrug tot Kooibrug, van Dammerkade over Stichtsekade via de Cannenburgerweg langs de Klapbrug terug naar de Wipbrug, heel Ankeveen, zowel Hollands als Stichts, kwam aan de orde. Het werd duidelijk, dat het buurdorp ondanks het verdwijnen, ook daar, van veel moois en karakteristieks nog genoeg te bieden heeft voor een eigentijdse ontdekkingstocht. Een eigentijdse wandeling of een fietstochtje door of rond Ankeveen zal ook nu nog eenieder deugd doen.

(Voor een uitgebreid verslag door Gerard Baar: zie 'De Brug' van 2 maart of www.historischekring.nl)

FIETSTOCHT DORSSEWAARDPOLDER VREELAND

Vanwege de weersomstandigheden op 11 mei 2007 (overdag) heeft het bestuur in overleg met de heer Beelaerts van Blokland besloten de tocht af te gelasten.

Op een nader te bepalen datum zal de rondleiding weer georganiseerd worden.

KOPIJ

Kopij voor het volgend nummer van Werinon vóór 11 augustus inleveren bij de redactie.

60 JAAR BEVRIJDING

Vrienden van het plein

Vecht en Dijk, Dammerweg.

U kijkt hier langs wasserij "Vecht en Dijk" van de familie Hageman naar de Spiegel-polder. De bezetter had ook deze polder onder water gezet. Met de roeiboot naar het werk leek de enige oplossing.

Aan het eind van de oorlog was er gebrek aan alles, ook aan brandstof. De vindingrijkheid kende geen grenzen. We zien het vullen van de houtgenerator, zodat de was toch bij de klanten gebracht kon worden.

Wasauto met houtgenerator.

Warinschool (1922) Overmeerseweg 36

Op 28 oktober 1881 wordt 'eene vereeniging voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs te Nederhorst den Berg' bij Koninklijk Besluit goedgekeurd. De dames Warin, de freules van het kasteel, stelden geld beschikbaar voor de aankoop van huis, tuin en erve aan de Voorstraat A 36 (nu Voorstraat 12/13). Het woonhuis werd onderwijzerswoning voor het Hoofd der School, de heer J.H. van der Hoeven, op dat moment de enige leerkracht voor de school aan de achterzijde van het pand. Na de Doleantie in 1886 splitste de vereniging zich in tweeën.

H. Betist werd het nieuwe hoofd van de bestaande school en Van der Hoeven van de Gereformeerde School aan de Dammerweg. Op 13 januari 1903 werd de Christelijke Nationale School (School met den Bijbel) aan de Dammerweg geopend. Boven de school kwam de hoofdonderwijzer te wonen.

Na het overlijden van de dames Warin werd in 1904 de naam Warinschool vastgesteld voor de school aan de Voorstraat. In november 1919 vonden de eerste besprekingen plaats voor een nieuw te bouwen Warinschool op de plek waar deze nu nog staat. In maart 1920 legde de voorzitter van het schoolbestuur, Ds. Siddré, de eerste steen. Aannemer A. Lodeweegs mocht de nieuwbouw realiseren onder leiding van architect Honders uit Nigtevecht. De gereduceerde aanneemsom bedroeg f 74.083,00. Voor dit geld kreeg men een school met 'badinrichting'. In hetzelfde jaar vonden er op het gemeentehuis besprekingen plaats om te komen tot een fusie tussen beide protestantse scholen. Het zou nog bijna een halve eeuw duren voordat alle problemen, die gepaard gingen met een samengaan, overwonnen waren.

Op 29 april 1920 wordt mejuffrouw A. de Geus benoemd tot onderwijzeres aan de nieuwe school. In 1960 ontvangt zij uit handen van burgemeester Baron van Harinxma thoe Slooten de gouden medaille van de Orde van Oranje-Nassau. Na in 1921 de opening van de nieuwe Warinschool te hebben meegemaakt en 40 jaar later nog eens de opening van de op de oude fundering nieuw gebouwde school met een aangebouwd gymnastieklokaal, verlaat zij in 1962 de school.

Op 6 januari 1926 werd aan de Dammerweg de nieuwe School met den Bijbel in gebruik genomen. Deze werd door de Gebr. Verkaik gebouwd voor f 17.200,00. (Het gebouw is nu in gebruik als brandweerkazerne) Vanwege het drukke snelverkeer langs de school werd voorgesteld om borden te plaatsen met 'SCHOOL' er op.

Warinschool met Gymlokaal (1970), nu Blijklaan.

In 1968 gaan beide scholen dan alsnog samen met als nieuw Hoofd der School de heer Van Dijk. Meester H. J. Kalter gaat, na 34 jaar hoofd van de Warinschool te zijn geweest, met pensioen. Het hoofd van de School met de Bijbel, meester H. van Paasschen verlaat na 35 jaar ook het onderwijs. Het jaar 1975 is weer een feestelijk jaar, want een nieuw gedeelte kan worden geopend en F.E.J. ten Barge wordt aangesteld als hoofd der school. Ook wordt in dat jaar voor de eerste keer een vergadering gehouden van de twee Kleuterscholen en de Lagere School met het oog op de nieuw te vormen Basisschool. De drie scholen gaan vanaf dan verder als de 'Vereniging tot instandhouding van Christelijke Nationale Scholen, genaamd Warin'. De beide Christelijke kleuterscholen, de Van Harinxma thoe Slotenschool in Overmeer en 'De Kleuterhof' in de Horn- en Kuijerpolder gaan, met de komst van de Wet op het Basisonderwijs, op in basisschool de 'Warinschool'. De schoolgebouwen worden overbodig en gaan in de verkoop. De Warinschool aan de Overmeerseweg moet weer

uitgebreid worden om te kunnen voldoen aan de nieuwe eisen met name voor de kleuterafdeling. Ook is er inmiddels een wisseling van hoofd/directeur. De heer Ten Barge wordt opgevolgd door P. van der Doel. Door alle regelgeving wordt het besturen van een school steeds afstandelijker en zakelijker. De directeur krijgt er ook steeds meer taken bij. Het besturen van de ‘Warinschool’ verandert ook. Enige jaren geleden is de vereniging een samenwerkingsverband aangegaan met het Prot. Chr. onderwijs in Hilversum, met behoud van de eigen identiteit. Anno 2007 is de 125 jaar oude ‘Warinschool’ nog volop in beweging en gericht op de verdere toekomst.

Voor wie meer wil weten:

Christelijk onderwijs te Nederhorst den Berg 1881 – 1981.

Onderwijs in Nederhorst den Berg. Historische Kring Nederhorst den Berg, nr.15, themanummer (1994).

‘Nederhorst den Berg 1965’, DVD.

BOEK-EN-BERG

Volksverhalen 3 (slot)

Jan Baar

E. Heupers – Nederlandse volksverhalen, deel 1. Volksverhalen uit Gooien Eemland en van de Westelijke Veluwe (1)

P.J. Meertensinstituut voor Dialectologie, Volkskunde en Naamkunde. Amsterdam, 1984.

Verhalen over spoken, heksen, tovenarij, weerwolven en wat al niet meer namen eeuwenlang een grote plaats in bij de mondelinge overleveringen. Van vader op zoon en van moeder op dochter werden ze doorverteld op de lange winteravonden of tijdens rustpauzes bij het werk op het land. Ook bij feestelijke gelegenheden en in de cafés onder het kaarten werden de oude sterke verhalen van stal gehaald.

Aan het begin van de interviews werd er veelal eerst gegniffeld en steeds gelachen, maar over het algemeen gooiden de vertellers al gauw de remmen los en vertelden ze vrijuit over spoken, geesten, duivels, witte vrouwen, voorspellingen en betoveringen.

De heks van de Voorstraat

Klaas Vernooij vertelde het verhaal van Pietje de Gebraden Peer. Hij had het van zijn vader gehoord:

Aan de Voorstraat hier woonde Pietje de Gebraden Peer, zo was haar scheldnaam en daar spookte het.

's Avonds in donker liepen de rotten (ratten) in de goot en over de vorst van het huis heen. 't Was daar niet pluis. M'n vader, die met de burgemeester was wezen jagen, kwam er ook langs en ze zagen die rotten lopen. Maar ze durfden niet op de rotten te schieten. 't Was hekserij van Pietje de Gebraden Peer en je kost (kon) het nooit weten, met zo'n mens. (3058)

Pietje had een toverboek en daar kon ze alles mee doen. Ze zat er altijd in te lezen en zo kwam het, dat ze er mee op de hoogte raakte. En al die rotten op 't dak en van die strem, dat waren de bewijzen. (3060)

Het begin van de Voorstraat 1915.

Barend Baar hoorde de verhalen over Pietje van zijn moeder:

Nou zal ik je eens vertellen wat m'n moeder in haar tijd heeft meegemaakt. Er woonde hier een kruidenier en die z'n vrouw, die werd met vinger en al nagewezen als heks. Ze stond bekend als toverheks. Maar hoe bang de

mensen ook voor haar waren, ze hadden er gauw wat opgevoonden, dat ze haar toverkunsten voor zich hield. Ze leien gewoon een sleutel voor de deur of op de weg, waar ze liep en doar kon ze niet overheen kommen. Zo'n sleutel is het beste middel om toverheksen buiten de deur te houden. (3053)

Over de brug bij de Voorstraat doar woonde die kruidenier woarover ik het had en die z'n wijf kon toveren. Vroeger was 't daar lang niet in orde, niet pluis. Ze gingen wel is kijken zo tegen donker en toen zagen ze, dat er rotten en zwarte katten liepen. Was natuurlijk weer getover van dat wijf. (3054)

Het kan haast niet anders, of de heks, waarover Josephus A. Hooijmaaijer (*1884, Ned. Herv.), dansleraar te Bussum, vertelde, moet Pietje geheten hebben:

'Ik had een oom en die vertelde het. Er was in Nederhorst den Berg een heks, die vloog in hele korte tijd zo naar Bussum toe, als ze wilde en ze daar haar kunsten wilde uithalen.' (2206)

Albertus van Woerden (* 1884, RK.), schoenmaker te Soest, hoorde tijdens een bezoek aan Den Berg ook een verhaal over een Bergse heks:

't Gebeurde aan de Klapbrug naar Nederhorst den Berg. Daar woonde een zwager van mij. Hij had daar een huisje gehuurd, een oud geval, een armoedig ding. Wij, mijn vrouw en ik, waren daar op visite en 's avonds komen wij daar in een herberg. We zitten zo te praten, want er is geen volk en die herbergier zegt zo tegen ons: 'Geloof je aan spoken?' 'Neen', zeggen wij. 'Nou, dan zal ik jullie eens vertellen wat hier lest gebeurd is. Echt gebeurd man! De kapelaan van Nederhorst den Berg is een neef van me en die komt bij mij of ik een schuit groen wil brengen naar Nederhorst den Berg om de kerk te versieren voor een feest. Nou dat kon en met vier man brengen wij een grote roeiboot met groen er naar toe. 's Avonds voeren wij terug. Twee van ons zaten in de boot en de andere twee gingen lopen. Ze liepen op 't pad langs de vaart mee. 't Was ondertussen al nacht geworden en daar opeens hier net bij de Klapbrug daar komen we een dame tegen, helemaal in 't zwart gekleed. Ze had een zwarte doek om d'r hoofd geslagen en je kon haar niet in 't gezicht zien. 't Was vreemd. Die mannen, die op de wal liepen schrokken wel en omdat ze niet an de kant wilden gaan, vroegen ze haar of zij opzij wilde gaan, want ze moesten er langs. Nu, dat deed ze dan en toen zagen ze dat ze zweefde, ze had geen

voeten. Ze kwam heel dicht bij 't water en de mannen in de boot konden haar ook goed zien, al was 't donker. Ze zweefde met de schuit mee net op de rand van het water en de walkant. Een ijsig gezicht, maar die mannen hielden zich stil. Opeens begint me dat mens te vloeken en verwensingen uit te slaan, zo erg, zo erg, de grond beefde er van. Net zijn ze bij de klapbrug gekomen, hier, of ze zien dat mens niet meer, maar alle vier de mannen hoorden duidelijk dat er iets terugging over 't water. Zoveel lawaai en geweld maakte het, dat het leek of de wereld verging.'

Cornelis Otto Wingelaar (1870, Ned. Herv.), kruidenzoeker en rietsnijder uit Oud-Loosdrecht wist wel raad als een ongelukkige in de macht van een heks kwam:

Als er hier op Loosdrecht mensen betoverd wassen (waren) en 't ging niet goed met ze, dan naar de pastoor toe naar De(n) Berg en die zegende ze. Dat was goed voor ze, want als je er niet gauw genoeg bij was ging je er aan dood. Geloof dat gerust.(2076)

‘De pastoor hier kon dat’

Pastoor Vismans was van 1871 tot 1899 pastoor in Nederhorst den Berg. Hij had een grote naam in de wijde omgeving als het ging om geneeskundige hulp en raad. Velen gingen naar hem toe om verlost te worden van allerlei kwalen en kwaaltjes. Volgens de overleveringen genas hij tal van zieken of lenigde hun lijden. Zijn huismiddeltjes werden nog jaren na zijn dood verkocht bij koster Van Schaik aan de Voorstraat.

In 1993 vertelde Jan van Hemert het verhaal van de genezing van de pijnlijke vingers van zijn voorvader.

Jan van Hemert, molenaar op de Hoekermolen onder Vreeland, kon op een gegeven dag vanwege zijn pijnlijke vingers niet meer melken bij de boeren in de buurt. Hierdoor bracht hij aanmerkelijk minder verdienen binnen voor zijn groeiend gezin. Hij besloot de hulp in te roepen van de Bergse pastoor. Hij roeide de Vecht over en kwam aan bij de pastorie. Pastoor Vismans bekeek de vingers en gaf een zalfje mee. Onder goed wrijven moest dat er een paar keer flink opgesmeerd worden. Al de volgende morgen kon Jan weer volop aan de slag. De pijn was weg! Een paar dagen later moest hij bij de boer komen. Deze vroeg hem of hij bij de pastoor aan Den Berg was geweest. Toen Jan dat bevestigde, deelde de boer hem mee, dat hij met onmiddellijke ingang kon vertrekken. Hij moest zijn heil maar

bij de pastoor zoeken. Het gezin met vier kinderen en nog een kleine op komst, moest ook de molenwoning verlaten. Jan kreeg nog wel twee dagen loon mee en vertrok toen van arrenmoede eind 1892 naar Loosdrecht.¹⁾

Van pastoor Vismans werd ook verteld, dat hij ‘de wind kon laten draaien’. Volgens de overgeleverde verhalen was hij beslist niet de enige, die invloed kon hebben op het verloop van een brand. De heren van het Meertens-instituut tekenden het verhaal in hun hele onderzoeks-gebied op. In Naarden, Achterveld, Soest, Bunnik, Laren, Cabouw, etcetera, overal waren er geestelijken geweest, die ‘*de gave er veur*’ (3704) hadden. De Muiderbergse verteller had het verhaal ook vaak gehoord ‘*en toch hadden we hier geeneens een pastoor. ’t Zal wel iets van de roomsen zijn,*’ dacht hij. (2847)

De Hoekermolen in de Hoekerpolder onder Vreeland. (Foto Jan Baar, 2007).

Barend Baar kende het verhaal natuurlijk ook:

Hier woonde vroeger pastoor Vismans en die heeft hier een hoop beredderd en gedaan. Als er brand was en 't was heel erg, dan werd de pastoor gehaald en hij liet de wind draaien naar de goede kant. (3051)

Klaas Vernooij had ook weet van zo'n gebeurtenis:

Er stond is een hooiberg in brand hier bij Brinkers en 't sloeg al over op z'n huis, zo erg was 't. Kapelaan Koene werd opgehaald en die liet de wind draaien. Die kon dat. Hij liep om de brandende berg heen in zijn boek te bidden en de vlammen sloegen al over en ineens draaide de wind naar de goede hoek en was 't gevaar over voor 't huis. (3069)

De boerderij van Brinkers stond in de hoek van de Brugstraat/Kerkstraat, midden in het dorp. Als de brand doorgezet had, zou de schade voor velen zeer aanzienlijk geweest zijn.

In Ankeveen werd het verhaal ook verteld volgens Evert Hilhorst:

Bij Van Vliet hier aan de Dorpsweg was eens brand. 't Brandde goed en er zouden nog meer huizen aangegaan zijn als ze de pastoor niet net op tijd hadden gehaald. De pastoor liet de wind draaien en 't gevaar was over. De pastoor hier kon dat. (3020)

De pastoor van Zevenhuizen had de gave ook, maar hij nam niet de moeite op de brand af te gaan. Hij bleef rustig op de pastorie zitten bidden. *Die pastoor, die deed dat, zo maar effen of 't doagelijks wark was. (2654)*

In tegenstelling tot het gros van de verhalen werd het verhaal van de draaiende wind algemeen als werkelijkheid aangenomen. De ouders hadden het meermalen verteld en waarom zou men daaraan twijfelen?

Nog veel andere verhalen over de meest uiteenlopende onderwerpen zijn, waarschijnlijk net op tijd, opgetekend. Het drukker wordende leven van de tweede helft van de 20ste eeuw zal weinig aanleiding en tijd gegeven hebben tot het op gezette tijden vertellen van vreemde verhalen, waarvoor de kinderen en kleinkinderen van de oude vertellers ook steeds minder interesse getoond zullen hebben.

Misschien dat de nazaten van Klaas Vernooij wel luisterden, als opa ze waarschuwde, als ze te dicht bij 't water kwamen: *'Pas op, de grote leeuw komt uit het water zetten en die trekt je in 't water'. ..... Nu zeg ik 't nog wel eens tegen m'n kleinkinderen, maar 't is bangmakerij. (3066)*

Herinneringen en verhalen over mijn vader – Jan van Hemert,
in: Werinon 3/11, 1993.

Volksverhalen 1 staat in Werinon 62,

Volksverhalen 2 in Werinon 63.

ARCHEOLOGISCHE VONDSTEN IN VENENBURG (1)

A.T.E. Cruysheer

Onderstaand artikel is het eerste deel van twee delen over de oudste vondsten die tot nu toe zijn gedaan in Nederhorst den Berg. Hieronder volgt eerst een algemene beschrijving van de vondstlocatie, in het tweede deel volgt een beschrijving van de determinatie van de gedane vondsten plus een beschrijving van de bodemopbouw.

Bouwplan Venenburg

Aan de Randweg en de Meerlaan worden in 2007-2008 24 huurappartementen en 18 koopwoningen gerealiseerd (afb. 1 en 2). De bouwlocatie betreft hoofdzakelijk agrarische grond.

Afb. 1. Overmeer. (Bron Google Earth 2005).

Het bouwplan staat bekend als ‘Venenburg’ en houdt volgens de gemeentelijke website verband met een groep huisjes dat op deze plek zou hebben gestaan met de naam ‘Veenenburg’. Deze naam is door de gemeente bedacht op advies van prof. dr. D.P. Blok. De naam is afgeleid van een oude nederzetting (boerderij) die in deze omgeving heeft gestaan. Welke boerderij dit precies betreft is niet bekend. Op een minuutplan uit 1818 zijn wel enkele bebouwingen aan te wijzen (afb. 3), maar mogelijk

wordt gerefereerd aan een ouder kaartbeeld. Het plan Venenburg bestond al rond 1996. Het streekplan gaf toen hiervoor echter geen ruimte, ondanks aangespannen procedures bij Gedeputeerde Staten, rechtbank en Raad van State. Door de druk op de ruimte en de overspannen woningmarkt bestaat sinds enige tijd meer politieke bereidheid om bebouwing in het Groene Hart toe te laten en is het Streekplan zodanig aangepast dat de locatie nu binnen de bebouwingsgrenzen valt.

Afb. 2. Overmeer, detail bouwlocatie Venenburg. (Bron: Google Earth 2005).

Op dinsdag 5 juni jl. reed auteur door Nederhorst den Berg en zag dat aan de Randweg een graafmachine aan het werk was op bouwlocatie Venenburg. Na toestemming te hebben gevraagd aan de Utrechtse kraanmachinist is rondgelopen op het bouwterrein en werd een grote hoeveelheid scherven aangetroffen. De oudste scherven dateren uit de Romeinse tijd (circa 0-200 n.Chr.) en vroege middeleeuwen (500-1000 n.Chr.), maar er zijn ook veel vondsten gedaan uit de late middeleeuwen (1000-1500) en uit de 16^e-19^e eeuw. De aardewerkvondsten bestaan uit een rijke variatie aan kannen, kruiken, borden en schalen (afb. 4). Van Nederhorst den Berg is natuurlijk bekend dat het een vroeg-middeleeuwse oorsprong heeft en er zijn in de literatuur twee nederzettingen aan te wijzen, te weten ‘Overmeer’ en ‘Werinon’. Niet eerder zijn er echter

vondsten uit deze periode of zelfs van ouder oorsprong gedaan, wat deze locatie zeer bijzonder maakt. Wat spijtig is, is dat de gemeente Wijdemeren een vrijstellingsprocedure heeft doorlopen bij de wijziging van het bestemmingsplan. Hierdoor heeft er geen verkennend archeologisch bodemonderzoek kunnen plaatsvinden en zijn de bewoningsporen helaas verloren gegaan. Dat de vondsten plekeigen zijn, kan redelijkerwijs worden aangenomen doordat veel scherven groot van formaat zijn; bijvoorbeeld halve bodems en oren met een deel van een rand. Aardewerk afkomstig uit bemeste grond is doorgaans van kleiner formaat. Op, of nabij de vindplaats zal daarom bebouwing hebben gestaan uit bovengenoemde perioden en dat is voor Bergse begrippen uitzonderlijk.

Afb.3. Minuutplan (detail) Nederhorst den Berg, sectie C (Overmeer). Perceelnumrs. 1-308, schaal 1:2500. Landmeter F.J. Nautz, 1818. (Bron: www.dewoonomgeving.nl).

De vondsten worden momenteel bestudeerd door de archeologische afdeling Naerdincklant en zullen nadien worden geschonken aan de Historische Kring. Zoals hierboven beschreven volgt deel twee van dit

artikel (met daarin onder meer een precieze beschrijving van de vondsten) in de eerstvolgende uitgave van Werinon.

Afb. 4. Impressie van een klein deel van de gevonden scherven. (Foto auteur).

Voor (actuele) informatie over de archeologie van de regio: www.naerdincklant.nl.

Literatuur:

A.L.P. Buitelaar, *De Stichtse ministerialiteit en de ontginningen in de Utrechtse Vechtstreek*, Middeleeuwse Studies en Bronnen 37. Hilversum 1993.

www.dewoonomgeving.nl

www.naerdincklant.nl

AFSLUITEN KAN OP VEEL MANIEREN

Horstermeer

Gerard Baar

Het gegeven ligt er dat ik maar tien jaar jonger ben dan de Afsluitdijk. De aanleg van die zeewering was een huzarenstuk. Vijfduizend man schepte zich een ongeluk, vijf jaar lang. Polderjongens, steenleggers, vlechters en allerlei andere arbeiders woonden in barakken die zo dicht mogelijk in de buurt van het werk stonden. Naar huis mochten ze gemiddeld genomen eens in de 8 weken. Geld verzoette bij die reuzenklus de arbeid, want vergeleken met hetzelfde soort werk in andere delen van het land in die tijd, verdienden die dijkenbouwers van hoog tot laag een dijk van een salaris. Zout in hun wonden namen ze tot het laatst op de koop toe. Of ze oud geworden zijn is een ander verhaal. In ieder geval hebben ze bijgedragen aan het gevoel van trots van de hele natie door de overwinning op de zee.

Verder brachten ze hun weinige vrije tijd door met gelijkgestemden. Dit slaat op de indeling naar herkomst, waaruit voortvloeide dat de mannen, die uit alle hoeken van het land kwamen, huisvesting kregen met streek- of provinciegenoten. Dialect voerde de boventoon. Het ABN was nog lang niet overal de toonaangevende taal. Radio maakte pas kort deel uit van het sociale leven. De invloed daarvan was beperkt omdat de goegemeente geen geld had, of wel geld maar geen elektriciteit. Kortom Groningers zaten bij Groningers in de keet dus..... vult u het verder zelf maar in. Voor de goede vrede had de keetbaas zelfs dezelfde tongval. Naast het dialect kon het geloof niet zomaar met tafelkleed en al uitgeschud worden. Als ze niet te moe waren om te discussiëren kan het een heet hangijzer geweest zijn. Indeling per geloof was waarschijnlijk niet te realiseren anders zou dat in die tijd van zekerheden, zeker hebben plaatsgevonden. Onvoorstelbaar voor jonge lezers.

Om een lang verhaal kort te maken, in Nederhorst den Berg waren die problemen al in een vroeger stadium 'opgelost'. De al weer honderdvijfentwintig jaar droge Horstermeer heeft er tot nu toe aan bijgedragen dat we een heel ander dorp zijn geworden dan de andere Vechtdorpen. Het klinkt verwaand, maar er zit een grond van waarheid in. Tevens pikten de dorpen om ons heen er op langere termijn een graantje van mee. Die hadden tengevolge van de turfwinning veel land verloren zien gaan zonder er nieuw bij te krijgen. Den Berg kon, na de inrichting van de polder, langzamerhand migranten opnemen. Daar zaten naast polderwerkers, die

waren blijven hangen, kleurrijke figuren onder. Met name uit Friesland kwamen aanhangers van Domela Nieuwenhuis, verstokte anarchisten (in de goede zin van het woord) die deels samen met socialisten en communisten uit het Walden van Frederik van Eeden gestapt waren. Frederik schreef en praatte, maar daar vul je geen gaatjes mee.

In West-Friesland begon rond 1900 een geboorteoverschot te ontstaan. Het gevolg was dat niet iedere boreling - als hij de leeftijd had - ingezet kon worden om zijn deel mee te krijgen voor het verdere leven. Zoveel hectares waren niet voorradig. Al vroeg gehard door het gesappel schuwden de jongeren uit die streek ook het avontuur niet. Jonggehuwden staken elkaar aan met het 'Horstermeervirus'. Niet al te ver van hun geboortegrond zagen ze een mogelijkheid iets op te bouwen. Gemakkelijk ging het niet. Het testen van de mogelijkheden kostte tijd. De bodem van de Horstermeer kende grote verschillen. Ieder product vraagt nu eenmaal de voor hem geschikte grond om tot volle wasdom te komen. Het kwelwater was vanaf het begin de grootste kwelgeest, wat hoge polderlasten tot gevolg had.

Horstermeer met NERA-mast. (Foto Jan Baar).

De door sommige bewoners verafschuwde Staat zag dat aankomen en hield of nam 300 bunder in eigen beheer onder de noemer van Domeinen. Dat drukte de lasten van de bewoners enigszins. Ongemerkt kregen die mensen, die alle stromingen van de maatschappij vertegenwoordigden, in de gaten dat ze zonder elkaar hun leefgebied niet in stand zouden kunnen houden. Binnendijks groeiden ze per teelseizoen dichter naar elkaar toe. Buitendijks vertrouwde onze dorpsgemeenschap wel degenen die in hun straatje te pas kwamen, omdat ze ze konden plaatsen binnen hun geloofsgemeenschap. Althans het gedeelte van de pioniers dat zich in liet schrijven bij de hervormde, gereformeerde of katholieke kerk. Het klokgelui was vaak wel niet te horen in de polder, maar de meeste gelovigen zaten op tijd in hun respectievelijke kerk na een lange werkweek. De vrijdenkers brachten de zondag misschien door met lezen of praten met elkaar over hoe de maatschappij naar hun idee zou moeten functioneren. Geloven in een betere wereld is ook een geloof. Doordeweeks waren de polderbewoners weer allemaal Horstermeerder. Alle gezindten integreerden zoals dat heet. Van buitenaf kwamen in alle vroegte knechten op de fiets of uit Kortenhoef zelfs met de roeiboet tot de Horstermeerdijk. Zij konden dan meteen op het achterste gedeelte van de akker van hun baas beginnen. Wie niet van werken in de buitenlucht hield kon terecht bij de vele stoomwasserijen in Den Berg.

De bevolking groeide meer dan in de omliggende dorpen, want daar bleef de aanwas beperkt mede door gebrek aan economische impulsen. Ondanks die vooruitgang bleven we een grensgebied dat alleen over water snel contact met de buitenwereld kon maken. Wel vlakbij Amsterdam vanwaar nieuwigheden, ondermeer via wasbezorgers, binnensijpelden.

In de Horstermeer zaten ze ook niet stil. Er heerste een en al bedrijvigheid. De Hilversumse veiling kreeg steeds meer aanvoer uit de 'Tuin van het Gooi'. De crisisjaren braken echter aan. In het kader van de werkverschaffing zag Domeinen brood in het ontginnen van hun bezit in de zuidoostelijke hoek van de polder, achter de bestaande akkers richting Kortenhoefsedijk. De Heidemij moest die opdracht onder auspiciën van de D.U.W. (Dienst Uitvoering Werken) uitvoeren. Werklozen uit alle sectoren van de samenleving konden door het opnemen van de schop meer geld verdienen dan in de steun.

Iedere dag stroomden honderden mannen uit het Gooi op de fiets de polder binnen. Twee Duwers repareerden de hele dag fietsen, zodat spitters met pech toch weer tegen de avond op huis aan konden. Op de in de jaren

twintig om de twintig meter gegraven sloten richting dijk, moesten in 1936 haaks om de veertig meter nieuwe sloten komen. Daardoor ontstonden er eilandjes die - zoals later bleek - te groot waren om droog te blijven. Het evenwicht tussen water en land was zoek. Het project ging in een klap ten onder bij de inundatie van de Horstermeer in 1940. De Horstermeeders hadden pech omdat ze deel uitmaakten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Vooraan in de polder, achter de eerste tocht (waar u nu nog het NERA-gebouw ziet staan) lag 24 bunder vreselijk vruchtbare tuingrond. Bijna met de hand om te werken in het voorjaar. Fijne teelt was mogelijk, zelfs tulpenbollen gedijden er. Deze aarde brachten de mannen van de werkverschaffing naar het er achter gelegen slechte weiland. De vrijgekomen laag moest vermengd worden met de daar onder liggende laag. Deze bestond uit kateklei, een kleisoort dat geen water doorlaat. Het was de inspanning niet waard, binnen de kortste keren werd het een woestijn.

Maar de DUW heeft ook goed werk gedaan. Bij alle boerderijen vooraan in de polder hebben ze in de tocht schoeiingen geslagen, zowel aan de voorkant als haaks daarop langs de weilanden (tot ongeveer 100mtr.).

De slappe grond zakte zo niet gemakkelijk weg. De boeren waren net zo blij als de heiers. Een van hen was voorheen slager, maar nadat hij op zijn trouwdag ontslagen was, kwam hij aan het werk bij de Heidemij. Hij deed het volledig andere werk met veel plezier.

Midden jaren negentig voerde een aannemer een groot waterzuiveringsproject uit. Het water in de Kortenhoefse polder en de Horstermeer moest met gebiedseigen water gezuiverd worden. Hij legde een pijpleiding aan vanaf het IJsselmeer door de Karnemelksloot en andere vaarten naar de Korremof en de Horstermeerdijk. Toen hij met zijn machines op het in het zuidoosten gelegen mislukte stuk ontginning van voor de oorlog kwam, gebeurde er niets. De machines zakten niet weg. Vriend en vijand verbaasden zich daar over. Al dat geploeter had toch andere ondergrondse stromingen opgeleverd zodat de welvende zandruggen gelijkgelopen waren. Hoe, weet niemand.

Het zuiveren van het oppervlaktewater kwam pas uit de verf, nadat Natuurmonumenten eindelijk had toegestaan een door hen opgeworpen dam in de Kortenhoefse polder weg te laten halen. De doorstroming was een feit. Volgens kenners is het water veel schoner dan voorheen.

*De nu roestende pijp
die eenmalig roestwater
aanvoerde.
(Foto Gerard Baar).*

Voor de Ankeveensepolder is jammer genoeg het beoogde doel volledig de mist ingegaan. Bij de Ronde Hoek, niet ver van de Goog staat een gemaaltje. Gebouwd om water op te pompen uit de Horstermeer, dat dan uit de iets verderop staande verticale pijp moest komen. De waterschoorsteen van de Ankeveensepolder. Één keer heeft hij dienst gedaan, daarna nooit meer. Waarom? Omdat het grondwater van de Horstermeer ijzerhoudend is en blijft. Dagenlang was het Ankeveense water diepbruin.

De tijd dat de op de Machineweg wonende anarchist Koorn al fietsend bij het indraaien van die weg vanaf de Hoofdweg citaten uit het werk van Bakoenin riep naar zijn ploeterende communistische medepolderbewoner die op die hoek zijn akker had, is niet meer. De echo van diens repliek met spreuken van Marx tot ze elkaar niet meer konden horen ook. Overgebleven zijn een orchideeënkweker, en twee tuinders. Vijf boerenbedrijven completeren het resterende agrarische potentieel. Andere economische activiteiten voeren de boventoon. De namen ‘de Nieuwe Harmonie’ en ‘Nieuw Walden’ zijn de enige herinneringen aan een afgesloten periode. Soms heb ik het gevoel dat Nederhorst den Berg ook nog eens afgesloten is van ons onvolprezen Wijdemeren. In ieder geval zijn we opnieuw grensgebied geworden.

FRANS DER KINDEREN: WIE SCHRIJFT DIE BLIJFT

Els N.G.van Damme

Het interieur van de Willibrordkerk wordt gerestaureerd. In 1939 heeft men op aanvechtbare wijze het interieur drastisch gewijzigd, om het gebrek aan plaatsruimte in de kerk op te heffen. De oude koorbanken, het koorhek en de preekstoel werden naar het westen tegen de toren verplaatst, de kerkbanken omgekeerd en ook in het koor werden kerkbanken geplaatst. Daarmee werd het liturgische centrum geweld aangedaan. De symbolische betekenis van het oosten, het Licht, waarnaar men zich eeuwenlang had gericht en waar eertijds het altaar stond, had geen inhoud meer.

In de zomer van 2007 vindt de herinrichting van de Willibrordkerk plaats,

om de oorspronkelijke toestand van het interieur in ere te herstellen.

In mei begon men met het wegruimen van de kerkbanken en het opslaan van preekstoel, doophek en koorhek (afb. 1).

Het verwijderen van de vloerplanken was een uiterst spannende gebeurtenis.

Afb. 1. Preekstoel, doophek en koorhek, opgeslagen in het koor van de kerk.

Er waren al verwachtingen over wat er te voorschijn zou komen aan de hand van een tekening van de kerkvloer gemaakt in 1795 (afb. 2 (pag. 28)). De nummering in de tekening verwijst naar een grafboek¹, waarin is bijgehouden wie er gedurende de periode 1765 tot 1828 in deze kerk begraven zijn. In het koor kwamen onder andere de rijk versierde grafstenen van dominee Rappardus en zijn vrouw, van Pieter Leendert de Neufville en ook van een graf zonder naam, gelukkig onbeschadigd

tevoorschijn. Deze prachtige grafsteen toont de familiewapens van de familie Van Soesdijk en Van Aalst: Van Aalst, bestaande uit drie verticale banden met recht onder elkaar staande klokjes, zogenaamd paalvair (afb. 3 (pag. 31)) en in het schildhoofd een springende vos. Het wapen van Van Soesdijk bestaat uit gebladerde eikels met de stelen omlaag (afb. 4 (pag. 31)). Hendrik van Soesdijk was schout van Nederhorst den Berg van 1732-1770.² Over dit laatste graf lezen wij in begraafboek nr.14 dat in 1764 hierin is bijgezet “*het Lijk van de Heer Andries van Aalst en in 1768 Vrouwe Margaretha Cornelia van Aalst, huisvrouw van de Heer Hendrik van Soesdijk*”. Mogelijk liggen er meer leden van de familie begraven.

In het schip van de kerk is de indeling op de tekening van de kerkvloer niet meer herkenbaar. Er liggen nog een aantal grafstenen van vóór 1765, veelal ernstig beschadigd, die niet in de beschrijving van de tekening voorkomen. Grafnummer 29 (afb. 5 (pag. 32)) is nog terug te vinden. Daarin is Frans der Kinderen bijgezet. Hij ligt in een grafkeldertje, onder een grote, ruim 16 cm dikke steen.³ Op zijn grafsteen staat alleen zijn naam vermeld.

Meestal is het zo dat de mensen die zo lang geleden ter aarde werden besteld, in vergetelheid zijn geraakt. Wij kennen vaak hun sterfdatum en soms weten wij nog welk beroep zij uitoefenden, maar over hun persoonlijke levensomstandigheden weten wij meestal niets meer. Dat geldt niet voor Frans der Kinderen. Over hem gaat dit verhaal.

Frans der Kinderen (1667-1737)

Frans der Kinderen was koopman in juwelen op het Spui in Amsterdam. Van hem weten we zoveel omdat hij een lijvig handschrift heeft nagelaten, gebonden in bruin leer en met goud versierd, dat de titel draagt: “*Geslagt Register van Lenaart der Kinderen 1548*”. Het bijzondere aan dit manuscript is dat het verfraaid is met 87 prachtige, vaak door hem zelf ingekleurde en aangevulde prenten en voorzien van 76 tekeningen. Zij dienen om de uitgebreide beschrijvingen over gebeurtenissen uit zijn jeugd, over zijn huwelijk en gezinsleven en verhalen over tal van familieleden te illustreren. Zijn verhalen geven ons een boeiend beeld over hoe het leven in die tijd werd geleefd. Hij heeft het boek samengesteld in de jaren 1724-1729. Het manuscript heeft na zijn dood aan verschillende van zijn familieleden toebehoord en is heden waarschijnlijk nog in particulier bezit van één van zijn nazaten. De bekende Amsterdamse historica en archivaris Dr. I.H.

van Eeghen⁴ heeft er een uitgebreide studie aan gewijd, waaraan wij de gegevens over Frans ontlene.

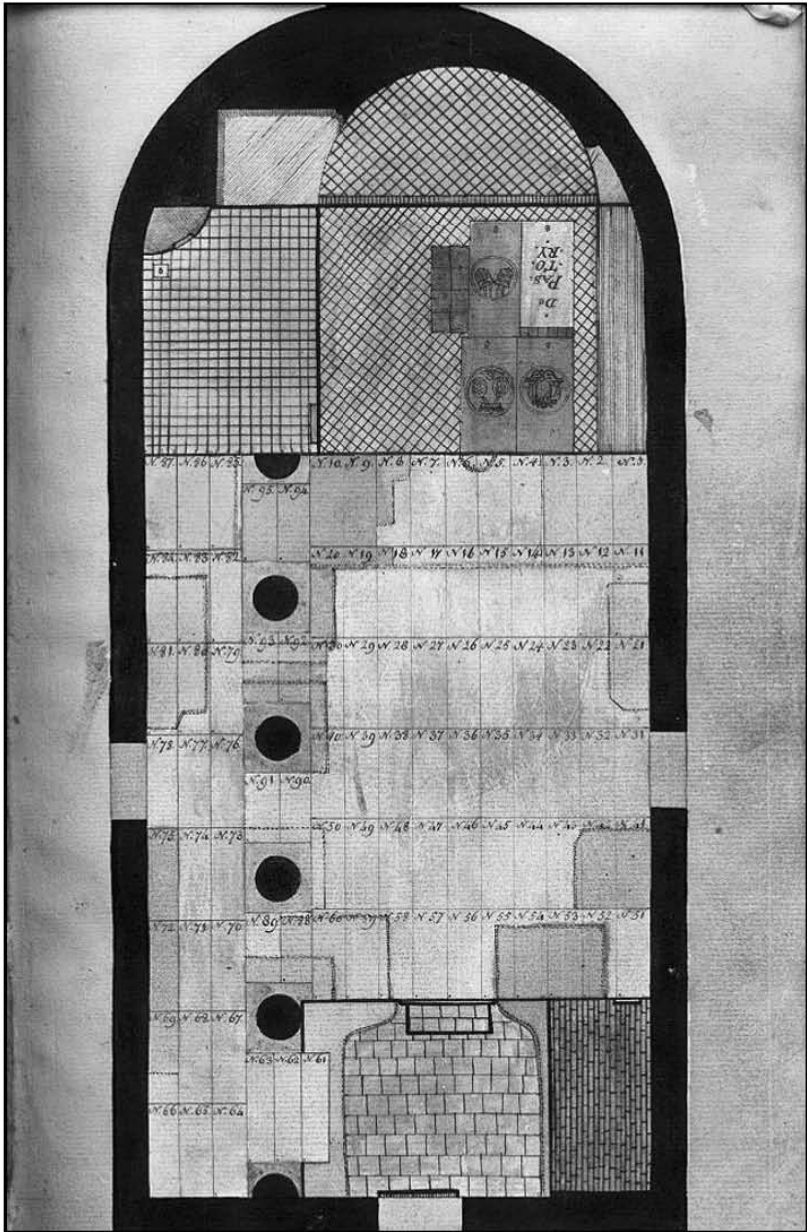
Franciscus werd geboren op Pinksterdag 19 mei 1667 in Amsterdam uit het derde huwelijk van zijn vader Adam der Kinderen met Pietertje Raarda en zoals dat hoorde, de volgende dag gedoopt in de Westerkerk. Hij werd ten doop gehouden door zijn grootvader Raarda. Het is wel opmerkelijk dat hij in de Westerkerk werd gedoopt, want de familie was van oudsher aangesloten bij de Engelse Kerk en kerkte dan ook in de Begijnhofkerk in Amsterdam. Frans' overgrootvader, Thomas Allen, was namelijk van Engelse afkomst. Hij was koster van de Engelse kerk en na hem is ook zijn vader Adam daar koster geworden tot zijn dood in 1720. Frans heeft er toen voor gezorgd dat vervolgens zijn halfbroer Benjamin (uit het vierde huwelijk van Adam), deze taak overnam.

De eerdere echtgenoten van vader Adam waren beide in de eerste kraam gestorven. Ook in dit derde huwelijk, waaruit Frans geboren werd, ging lang niet alles voorspoedig. Er volgden na Frans nog acht zonen, die op één na allen ongedoopt stierven. Alleen het laatste kind, Hendrik genaamd, bleef in leven en is 48 jaar geworden en was waarschijnlijk geestelijk gehandicapt.

Moeder Pietertje is niet oud geworden, op 5 oktober 1678 stierf zij. In 11 jaar tijd had zij 8 kinderen gebaar! Frans was toen 11 jaar. Later schrijft hij over haar: *“in den Heere ontslaepe in haar 37ste jaar, een vrouw zo tederhertig, safftsinnig, Godvreesent en deugsaem als men wensche sou, die wonderlijk de stilte en eenighijt beminde en altijd van de Eeuwighijt praete”*.

Adam was meester-goudsmid en hield zich vooral bezig met het bewerken van juwelen. Hij had zijn opleiding genoten in Keulen en vestigde zich daarna in Amsterdam. Naast zijn werk leidde hij ook leerlingen op, maar kon er desondanks wel een verdienste bij gebruiken. Het gezin was niet welgesteld, want hij had geen geld om het erfdeel van zijn twee kinderen uit zijn vorige huwelijk te reserveren.

Adam hertrouwde weer in 1679 met Aaltje Yvey, zijn vierde huwelijk. Aaltje was 16 jaar jonger dan haar echtgenoot. Zij kregen samen twaalf zonen en drie dochters. Slechts twee dochters en drie zonen zijn volwassen geworden. Frans was de oudste in dit gezin en ondanks dat hij nu een stiefmoeder had, beschreef hij de verstandhouding tussen hem en zijn vader, stiefmoeder, halfbroers en halfzusters als uitstekend.

Afb. 2. Indeling van de graven in de Willibrordkerk; tekening 1795. (SAGV, Hilversum).

Frans was een sportieve jongen. Hij kon goed zwemmen en heel goed schaatsenrijden. Op een keer reed hij met drie vrienden door de stad en op de Overtoom zakte hij door het ijs. Door een wonder werd hij gered, maar kreeg bij thuiskomst toch een flinke reprimande van zijn vader. Er was overigens weinig tijd voor sport, want er moest gewerkt worden. Vanaf zijn 12de jaar (1679), werd hij door zijn vader opgeleid tot goudsmid. Hij moest onder andere veel boodschappen doen. Op een keer liep dat bijna heel slecht af. Zijn vader had juwelen gemaakt voor een bruid in Hoorn. Het pakje moest snel bezorgd worden (de bruid zou de volgende dag trouwen!) en de bezorging zou plaatsvinden door een bode vanaf de Nieuwe Stadsherberg. Maar de bode bleek al vertrokken. Dus, goede raad was duur. Frans moest die juwelen bij de bruid in Hoorn bezorgen. Het was winter, er lag ijs en de reis werd op de schaats gemaakt. Het werd een lange en gevaarlijke tocht. Bij Purmerend werd het al donker. Hij zakte met één voet door het ijs en strompelde over de bevroren dijk verder. Toen ontmoette hij drie mannen en een jongetje met een slee en werd op sleeptouw genomen. Zij kenden de weg. Maar bij Oosthuizen zakte het hele gezelschap door het ijs. Frans ging alleen verder *“met grote benautheyt”* en kwam net voor het sluiten van de poort in Hoorn aan. Het was gelukt. De volgende dag moest hij terug in dikke mist over Edam en Monnickendam en was pas in de namiddag weer thuis.

In 1691 ging Frans naar Londen voor een leertijd van ruim een jaar. Hij werd uitgeleide gedaan door tal van vrienden. Allemaal goud- en zilversmeden en een schoenmaker uit den Haag. Hij moet zeer geliefd geweest zijn, want hij schrijft: *“sonder daer op te roemen ick was van alle bemindt”*. De eerste zeven maanden verblijft hij in een huis vlakbij zijn tante Margriet (de jongste zuster van zijn vader), die in 1672 naar Londen was vertrokken en daar getrouwd was met de kamerschilder Thomas Davids. Na diens overlijden is zij een tweede huwelijk aangegaan met een *‘boosaerdige’* Pool, dat haar in ellendige situaties gebracht heeft. Frans heeft om die reden veel met haar opgetrokken en heeft een bijzondere band met haar gekregen. Frans maakte er vele nieuwe vrienden en beleefde een leerzame tijd.

Teruggekeerd in Amsterdam gaat Frans, mede door de stimulans van zijn vader, langzamerhand aan trouwen denken: *“Naadat ick nuw een jaar thuyt geweest was, begon ick gelijk de meeste mensche oock een drift en genegenthijt tot den Huwelijcken Staet te krijgen, die den groote*

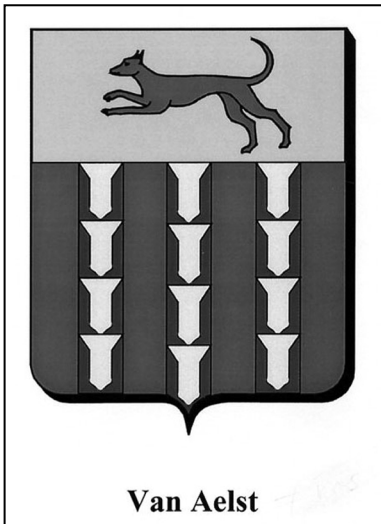
Albestierder van het geheel al in den mensch gelegd heeft en dewijl het niet goet is dat den mensch alleen sij, wenste ick oock van den Hemel om wel vereenigt te sijn, en dewijl ick lang genegenthijt voor mijn vrouw gehad hadt, maar noyt hadt durven ondernemen haer daer van aen te spreek, niet tegenstaende ick van haer goethijt niet onbewust was, nam ick de gelegenthijt waer dat sij alleenig tuys was, want alle haer vrinde waeren op de hofste te Osdorp... Ick sprack haer vloodt van trouwen aen, want te versoeke om verkeering was onnodig, dewijl ick haer van jongs af gekend hadt, en daegelijks in haer geselschap was...”

Het was Susanna van der Eyke, dochter van een notaris in Leiden. Het huwelijksaanzoek overviel haar echter zodanig dat zij niet meteen toestemde. Het duurde geruime tijd en pas toen hij een huis geregeld had *“en nae veel haspelens en moy praeten so goet als ick oyt geleerd hadt, kreeg ick eyndelijk het gezegent JAA WOORDT door Godts goethijt, die het al bestierd nae sijn welbehaegen... en het herte van mijn vrouw mijnwaerds nijgde...”*

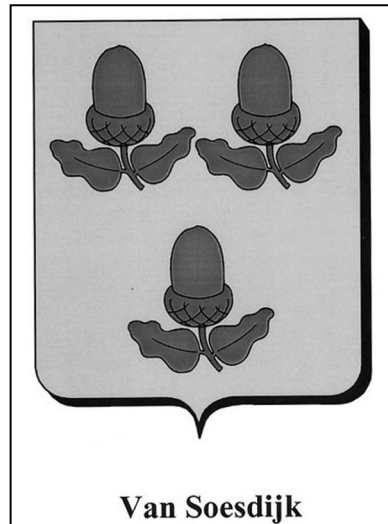
Zij huurden een woning eerst in de Voetboogstraat, toen in de Handboogstraat en tenslotte op het Spui in een toen typisch buurtje van goud- en zilversmeden, waar Frans 52 jaar zou blijven wonen. Zij kregen zes zonen. In een dergelijk gezin vinden leuke en treurige gebeurtenissen plaats.

Zijn oudste zoon, Adam, was aanvankelijk heel ziekelijk en werd de eerste twee jaar opgevoed met warme geitenmelk. Hij kon tot zijn 9^e jaar de letter k niet uitspreken: *“Ick heb 2 mael nae sijn tong laete sien, of hij wel van de tongriem moest gesneden werden”*. Toch volgde hij zijn vader als handelaar in juwelen op en is 68 jaar geworden. Als jongen verloor hij eens juwelen van een collega van zijn vader, dat een verlies van f 465,- betekende, een grote som geld in die tijd.

De tweede zoon John zou ook goudsmid worden, maar is enige tijd met zijn broer Emanuel in de handel gegaan. Als kind van drie jaar viel hij zittend op de arm van zijn moeder, van de trap *“tussen kakstoel en tobbe”* en kwam zo erg terecht dat men dacht dat hij dood was. Emanuel, de derde zoon was niet geschikt voor dit vak en is bij een notaris in de leer gegaan en is boekhouder geworden.

Afb. 3. Familiewapen Van Aalst.

Afb. 4. Familiewapen Van Soesdijk.

Zoon Jacob werd opgeleid bij een diamantsnijder, maar dat werd geen succes. Op advies van zijn vader begon hij een olie- en traanhandel. Hij vestigde een zaak op de NZ Voorburgwal, waar hij buitengewone vooruitgang wist te maken en het meest succesvol van alle jongens is geworden. De één na jongste zoon, Francis, heeft een lange reis door Engeland gemaakt, maar was volgens zijn vader *“in den strikke van den Zatan”*. Alleen de jongste is vroeg gestorven en dat was niet bijzonder in die tijd. Vaker ging het zoals in het derde gezin van vader Adam, waarin Frans geboren werd: zeven van zijn broers stierven ongedoopt en zoals in het vierde huwelijk waarin van de 15 kinderen er 10 jong stierven. De medische kennis was in die tijd natuurlijk nog heel weinig ontwikkeld. Bovendien werden zij vaak slachtoffer van onkundige apothekers en chirurgijns. In Londen kreeg Frans eens een pil tegen hoofdpijn, waarvan hij een weeklang doodziek is geweest. Op een mei-avond in 1709 zijn Frans en zijn vrouw een beetje misselijk en vragen de apotheker Croonenburgh, *“die kleine Pietertje vergiftigd heeft”* (kleine Pieterje is waarschijnlijk het jongste zoontje van Jacob), om een flesje met extract van lepelbladen, maar krijgen een flesje om wratten af te bijten. Beide werden

uiteraard ernstig en pijnlijk ziek, namen in wanhoop olie en lauw water in, gaven over in een tinnen waterpot, die zo “zwart inbijt, dat het er nooit meer uitgaat”. Uiteindelijk liep het toch nog goed af.

Afb. 5. Deel van de grafsteen van Frans der Kinderen.

Operaties gebeurden niet vaak en waren vooral gruwelijk om te moeten ondergaan. Frans verhaalt van een ingreep bij zijn half-broer Adam. Er moest een steen (niersteen?) worden verwijderd, waarvan Adam al vanaf zijn jeugd zeer pijnlijke last had. Dat zou thuis gebeuren. Vader en moeder gingen het huis uit, alleen zus Marie bleef erbij toen de chirurgijn de operatie uitvoerde. Frans wilde ook graag blijven maar werd weggestuurd:

Adam “ging seer cordaet legge om gesnede te werden. Soo als hij sou gesnede werde, was ick bij hem... Ick was van zints om daer oock gebleven te hebben. Maer doen het alles gereet was, sij de Meester tegen mijn, wij sijn nu gereet, het was beter, oordeel ick, dat uE. oock wegging. Soo omhelsde hij mijn, en nam afschijt van mijn, en

sij, Broeder nu sal ick uE misschien noyt weer sien, vaert wel in der Eeuwighijt, waerdoor ick seer ontdaen en ontroerdt wierd, dog hij wist daer niet van, en was heel welgemoet. Doen hij gesneden was, quam ik weer voort bij hem. Ick vroeg hoe hij voer. Heel wel, antwoorde hij mijn, maer sij tegens mijn, laet mijn nu rijs sien mijn Vijandt, die mijn altijd soo gequelt heeft en ick gaf se hem in sijn handt en bekeek se heel naukeurig en hij sij, dat de pijn van het snijde soo groot niet was, als hij daer wel pijn voor desen aen gehadt hadt.” Ook dit liep dus goed af.

Frans kreeg de steen, *“omtrent sulke couleur, ruyg en gespikkeld of het puymsteen was”* en maakte er een tekening van alsof het een juweel was.

Over zijn eigen werkzaamheden vertelt Frans maar weinig. Vaag beschrijft hij dat de zaken tot 1702 maar weinig zoden aan de dijk zetten. Maar dan komt er een ommekeer wanneer een oud-leerling van zijn vader hem aanraadt om makelaar in juwelen te worden. In 1712 blijkt hij een trouwe beurganger, de zaken gingen beter nadat hij was gaan samenwerken met een Delftse goudsmid, Alewijn Verbrugge, waarmee goede zaken konden worden gedaan voor de Haagse deftigheid. Op één van zijn reizen naar den Haag, overkwam hem een groot ongeval. Op 31 december 1715, het was hard winter en zeer koud, reed hij met de postwagen naar Delft om van daar met Verbrugge per *“narreslee”* over het ijs verder naar Den Haag te reizen en zaken te doen. Op 4 januari moest hij weer huiswaarts, maar belandde in een sloot, diep onder de sneeuw. De paarden moesten uitgegraven worden. Grote zorgen om een kist met f 5000,- die op de kar onder de zitbank lag. Gelukkig zat de kist vastgeklemd en was niet verloren of gestolen. Na uren kon de moeizame reis door sneeuw en ijs voortgezet worden naar Leiden, waar een vriendin, *“juffr. Egmonds”* hem opving en vervolgens wekenlang moest verplegen vanwege de opgelopen ernstige kou.

Frans kon zich inmiddels een luxe permitteren, waaraan zijn voorouders niet konden tippen. Hij en zijn vrouw hielden zeer veel van het buitenleven en maakten geregeld uitstapjes, bijvoorbeeld naar Halfweg en naar 's-Graveland, waar zij eens een dag of zes op het plaatsje van Pieter Boursse logeerden en zich zeer vermaakten. Zijn vrouw raakte bij het spelevaren te water en *“dreef op haar rokken naar de overkant van de vaart”*. Zij reisden

ook langs de Angstel tussen Abcoude en Baambrugge en maakten een tocht langs de Vecht.

Zijn vrouw hield zozeer van het buitenleven, dat Frans in 1719 een tuin voor haar kocht op het Otterspadij in Amsterdam. Zij wilden daar hun zilveren bruiloft vieren eind juli van dat jaar. Zij planden twee maaltijden, omdat er anders geen plaats was voor alle genodigden, maar toen werd de bruid ziek en op maandag 7 augustus stierf zij. Zijn zuster Maria zorgde voortaan voor Frans.

Tien jaar later ontmoet Frans Christina Nunniks, weduwe van Jan Groenmeyer, die kastelein geweest was in herberg de Munt. Zij was welverzorgd door haar man achtergelaten. Alleen al aan effecten en onroerend goed (haar huis Prinsengracht 726) bedroeg zijn nalatenschap f.60000,-. Zij trouwden in 1729 en hij trok bij haar in. In 1735 stierf ook zij. Frans hield het niet uit op de Prinsengracht. In 1736 verkocht hij het huis voor f 11000,- en zijn oude tuin voor f 6000,- en vertrok uit Amsterdam om zich in Nederhorst den Berg te vestigen. Wij weten niet wat hem naar Nederhorst voerde en ook niet waar hij woonde. In de nacht van 4 op 5 oktober 1737, reeds een jaar later, stierf hij. Zijn kinderen kochten het graf in de kerk op de berg, wat dus zeer onlangs na lange tijd weer te voorschijn is gekomen. Het blijft onvermeld of er nog familieleden van hem in het graf zijn bijgezet.

Frans der Kinderen leefde een uiterst oprecht en trouw leven. Dat lezen wij onder andere uit het nagelaten manuscript *“Register van alle tekeninge & prenten die in dit boek zijn, welke van mijn geinventeert of ten deele gemaekt sijn en de naemen van die geene, die sij gemaekt hebben, opdat ik niet ploeg met een ander sijn kalf of mijn versier met veeren die uyt andere vogels getrocke sijn”*.

Bijlage: De gezinnen van (vader) Adam en (zoon) Franciscus der Kinderen. Geboorte, overlijden en trouwen in Amsterdam tenzij anders vermeld.

Adam der Kinderen, geb. 15-8-1640 ondertr. 1. 21-3 1664 Margriet Andries, ged. 23-12-1635, overl. 1664 in de kraam; tr.2. 8-2-1665 Gerbrech Ernst, *“sterft in de kraam onder meesters handen”*, begr. 27-3-1666; tr. 3.

4-7-1666 Pietertie Raarda, geb. Leeuwarden 1641, begr. 6-10-1678; tr. 4. 7-5-1679 Aeltie Yvey, ged. 24-10-1656, begr. 28-11-1721.

Uit het eerste en tweede huwelijk geen kinderen.

Uit het derde huwelijk (7 van de 10 zonen stierven ongedoopt):

1. Franciscus, volgt I
2. Hendrik, ged. 23-11-1668, overl. 1669
3. Hendrik, ged. 24-9-1676, overl. na 12-12-1734

Uit het vierde huwelijk:

4. en 5. Adam en Thomas, ged. 22-4-1680, begr. 8-5-1680
6. Adam, ged. 18-6-1681, begr. 30-7-1681
7. Maria, ged. 22-7-1682, begr. 15-5-1688
8. zoon, geb 1683, overl. ongedoopt
9. Thomas, ged. 2-1-1684, sterft jong
10. zoon, geb 1685, overl. ongedoopt
11. John, ged. 12-1-1687, begr. 27-11-1693 *“het schoonste kindt dat mijn vader oyt gehadt heeft, maer doen hij 1½ jaer out was, viel de meyt die hem op den arm droeg van de trappen, waardoor hij onder de tong en in de harsens gequest was, waardoor hij stom, lam en simpel wier”*
12. Maria, ged. 10-11-1688, begr. 9-6-1732
13. William, ged. 21-3-1691, overl. binnen een jaar
14. Adam, ged. 28-6-1692, begr. 5-6-1719, *“van de steen gesneden 1709”*
15. Alida, ged. 16-5—1694, begr. 15-12-1763
16. Abraham, ged. 14-4-1697, overl. Guinee 13-7-(1728) meester-timmerman
17. Benjamin, ged. 7-12-1698, begr. 21-3-1741 diamantslijper *“gaet over bijde zijde qualijk”*
18. Isaak, ged. 2-1-1701, overl. jong

I. Franciscus der Kinderen geb. 29, ged. 30-5-1667, begr. Nederhorst den Berg 10-10-1737 tr. 1. 25-5-1694 Susanna van der Eyke, geb. Leiden 7-7-1665, begr. 11-8-1719; tr. 2. 6-11-1729 Christina Nunninks, geb. Wesel, begr. 19-4-1735.

Uit het eerste huwelijk te Amsterdam geboren:

1. Adam geb. 23-11-1695, overl.15-10-1763, koopman in juwelen tr. Leiden 14-12-1721 Maria Huygens.
2. John, geb.11-6-1697, overl.Hattem 27-5-1772, kommenijhouder, tr.1. 20-2-1725 Anna Maria van Nosch, tr. 2 17-2-1743 Johanna de Jong.
3. Emanuel, geb. 5-12-1698, overl.3-12-1774, boekhouder, tr. 24-1-1725 Maria Michell.
4. Jacob, geb. 10-8-1700, overl.26-4-1766, oliekoper, tr 8-10-1724 Margaretha van Vledder.
5. Francis, geb.26-9-1702, overl. in het buitenland vóór 20-9-1733.
6. Pieter, geb. 13-8-1704, overl. 31-8-1704 (waarschijnlijk vergiftigd door verkeerde medicijnen van apotheek Croonenburgh).

Noten

---

¹ DTB Nederhorst den Berg 26. SAGV Hilversum.

² Els N.G. van Damme, De zetel van het dorpsbestuur van Nederhorst den Berg sinds 1700. Werinon 43, p.4-18, 2001.

³ K. Scherpenhuijsen, Grafkelders in de Willibrordkerk. Werinon 23, p. 618-619, 1996.

⁴ I.H. van Eeghen, De familiekroniek van Frans der Kinderen. Jb. Amstelodamum 64, p. 117-162, 1972.

Streekarchief Gooi en Vechtstreek

Het streekarchief is tot voorjaar 2007 aan het verbouwen.

Bevolkingsadministratie en burgerlijke stand etc. kunnen geraadpleegd blijven in Hilversum, Melkpad 26. Op vrijdag is de studiezaal gesloten.

Andere archieven tijdelijk: Hollands Archief te Haarlem.

Informatie: telefoon 035-6292646 en www.hilversum.nl/streekarchief

**Nederhorst
den
Berg**

Historische Kring

